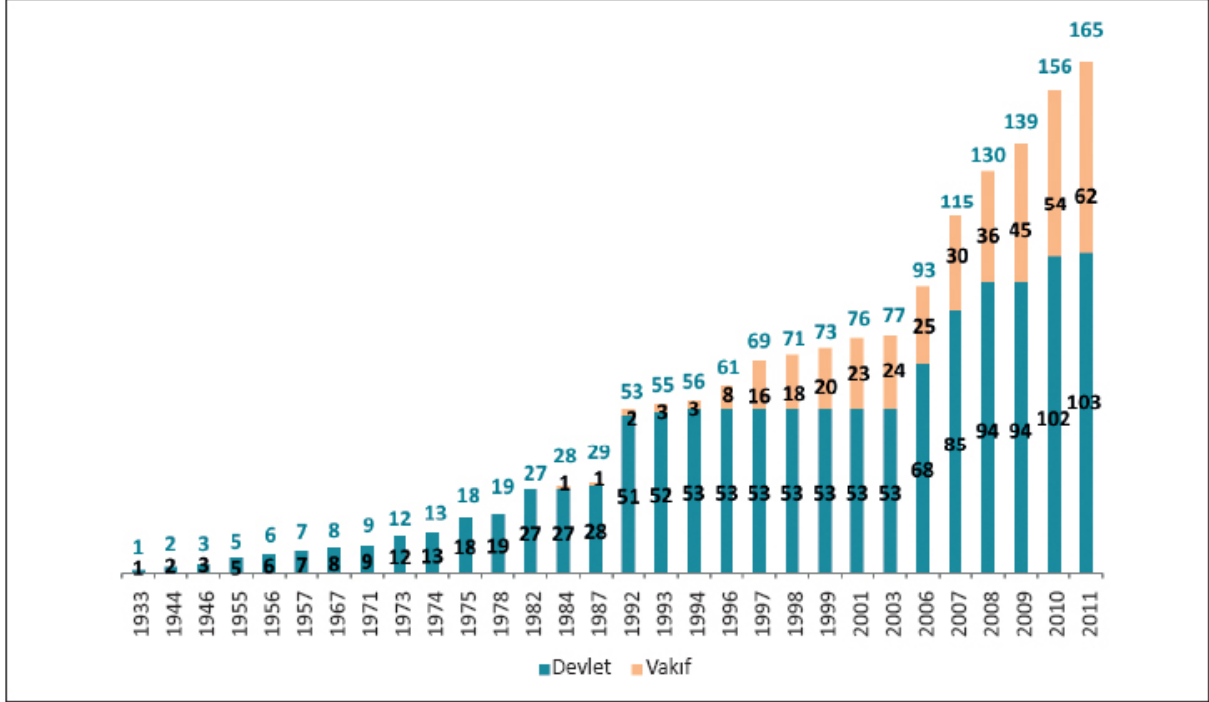

NEREDEYİZ?

Citable documents [Citations](#) [Self-Citations](#) [Citations per Document](#) [H index](#)

Şekil 3: Türkiye’de Yıllara Göre Toplam Üniversite Sayıları (1933-2011).

[United States](#)

10193964 9165271 240363880 110517058 23.58 1965

2

[China](#)

4595249 4525851 32913858 18210007 7.16 655

3

[United Kingdom](#)

2898927 2499445 60988844 13948928 21.04 1213

4

[Germany](#)

2570206 2394158 49023207 12158563 19.07 1059

5

[Japan](#)

2367977 2277777 35480575 9503478 14.98 871

6		France	1826708	1712312	33910955	7292478	18.56	966
7		Canada	1468796	1338700	31052115	5578703	21.14	963
8		Italy	1449301	1335074	25366435	5850838	17.50	839
9		India	1302605	1223521	10839171	3694872	8.32	478
10		Spain	1148258	1060196	18244660	4201659	15.89	723
11		Australia	1111010	996160	20363776	4272355	18.33	795
12		South Korea	914572	887739	10741924	2220618	11.75	536
13		Russian Federation	860847	842674	5947119	1831981	6.91	467
14		Netherlands	816316	745545	20136037	3133734	24.67	835
15		Brazil	749498	715170	7557916	2501838	10.08	461
16		Switzerland	595889	550777	15280692	1969916	25.64	818
17		Taiwan	575296	556749	6885565	1402557	11.97	406
18		Sweden	552343	514919	13028361	1926467	23.59	735
19		Poland	527034	509596	5048906	1282858	9.58	445
20		Turkey	485366	453565	4414662	1039323	9.10	339
21		Belgium	447044	414224	9511708	1276664	21.28	661
22		Iran	388672	377098	2770074	1019641	7.13	234
23		Austria	324683	300008	6183360	793299	19.04	540

24		Denmark	322814	297964	7837142	1076429	24.28 619
25		Israel	320716	297182	6960963	903593	21.70 584
26		Finland	281770	265495	5965336	884184	21.17 533
27		Greece	268515	246941	3961410	602804	14.75 402
28		Czech Republic	265658	256646	2756969	620403	10.38 367
29		Mexico	258077	245164	2849413	568014	11.04 352
30		Norway	254807	231909	4905834	737792	19.25 491
31		Portugal	242513	226822	3290224	610756	13.57 379
32		Singapore	241361	224763	4097146	486934	16.98 454
33		Hong Kong	241145	225890	4385700	529709	18.19 447
34		Malaysia	214883	207498	1299378	341788	6.05 224
35		South Africa	213998	196132	2689207	569883	12.57 361
36		New Zealand	199300	179356	3614606	519049	18.14 428
37		Argentina	174968	165384	2389147	480251	13.65 337
38		Ireland	168071	150618	3002591	330529	17.87 414
39		Hungary	160608	152787	2310388	349965	14.39 363
40		Ukraine	158984	155988	897756	239322	5.65 211
41		Egypt	157835	152954	1331681	262291	8.44 213

42		Romania	147532	143024	810831	188546	5.50	201
43		Thailand	139682	132845	1510067	238251	10.81	269
44		Saudi Arabia	133396	127612	1144870	187175	8.58	241
45		Chile	116283	110779	1525554	286939	13.12	291
46		Pakistan	109760	104759	767057	198885	6.99	197
47		Slovakia	90178	87582	807380	157116	8.95	222
48		Croatia	87037	83516	695289	131838	7.99	221
49		Slovenia	78751	75362	917085	156686	11.65	231
50		Colombia	71966	68319	629134	93289	8.74	216
51		Tunisia						

Hindistan, Brezilya üstümüzde; İran yetişti ve belki (kalite bakımından) geçti! Gevşememiz şart!

Özeleştiri:

*Fizik ve matematikte "ilk nesilin" (Cahit Arf, Ratip Berker, Feza Gürsey, Asım Barut, Erdal İnönü, Behram Kurşunoğlu, Ziya Akçasu'nun) uluslararası başarı seviyesi bir daha tam tutturulamadı. Neden?

*Artık anti-Promethe'lik yaygınlaşıyor-"Dışarı kapağı at, kendini kurtar".

*****

BAŞARILARIMIZA NEREDEN GELDİK; NASIL GELDİK?

"EKONOMİSİ HASTA ADAM"

File:Punch magazine - Turkey Ltd - 1896.jpg

.

"TURKEY LIMITED"

SULTAN—*"BISMILLAH! Make me into a limited company? M'M - AH - S'pose they'll allow me to join the board after allotment."*

—*Punch* (London), Nov. 28, 1896

- 1923'de batılı ülkelerin ortalama kişi başına geliri 6000 dolar, Türkiye'nin aynı standartlara göre düzeltilmiş geliri ise 700 dolardı.

İlk yurtdışı borçlanma Abdülmecid tarafından 1854 yılında Kırım savaşını finanse etmek için alınmıştır. Bu borçlanmanın ardından peş peşe borçlanan Osmanlı İmparatorluğu borçlarını ödeyemeyecek duruma gelince borç veren

batılı ülkeler bu borçları tahsil etmek için Düyunu Umumiye idaresini kurmuşlardır. Böylece Osmanlı İmparatorluğu mali yönetimini başkalarına teslim etmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasından sonra bu borçlar imparatorluğu oluşturan ülkelere ilgisine göre paylaştırılmıştır.

Lozan Antlaşmasına göre 1912 öncesi borçların % 62'si, 1912 sonrası borçların % 77'si Türkiye'ye kalmıştır. Lozan Antlaşması Türkiye Cumhuriyeti'ne serbest bir dışticaret politikası yürütme zorunluluğu getirmiş, ithalatı kısıtlayıcı önlemler alınmamasını öngörmüştür. Türkiye, bu sistemle ciddi miktarda cari açık vermeye başlamıştır. Bir yandan Osmanlı borçları bir yandan büyüyen cari açık Türkiye'yi çok sıkıntılı bir duruma sokmuştur. 1929 Büyük Depresyonu'nun batılı ülkelerde yarattığı yıkım Lozan Antlaşması'na taraf olan ülkelerin kendi derdlerine düşmesine yol açınca Türkiye Lozan Antlaşması'nın serbest ticaret hükmünü askıya alarak ithalat kısıtlamaları ve devletçi ekonomi politikası izlemeye dönmüştür. Bu dönüşü ithal ikamesi politikası, KİT'lerin kuruluşu, sanayi planları (yani planlı ekonomik kalkınma modeli) ve Türk Parasının Kıymetini Koruma mevzuatı izlemiştir.

Bugün acımasızca eleştirilen bu adımlar Türkiye'nin o zor dönemleri nispeten daha az sıkıntıyla geçmesine yol açmıştır. "Her dönemi kendi koşulları içinde değerlendirmek gerekir" O nedenle yapılan karma ekonomi politikasını bugünkü koşullara bakıp eleştirmek bizi çok yanlış yerlere götürür. Bütün ülkeler o dönemde aşağı yukarı aynı politikalara başvurmuştur. Türkiye, bu düzenlemelerle dışticaretini toparlamış, cari açığı denetim altına almış ve kalkınmaya başlamıştır.

1938 yılına gelindiğinde batılı ülkelerin ortalama kişi başına geliri yaşanan Büyük Depresyondan dolayı 4800 dolara düşmüş, Türkiye'nin kişi başına geliri ise 1730 dolara çıkmıştı (Ölçüm Uluslararası Geary Khamis dolarıyla Ünlü iktisat tarihçisi Angus Maddison'a aittir.

Osmanlı'dan devralınan borçların ödenmesi 1954 yılında bitirildi. İlk dış borçlanma 1854 yılında yapıldığına göre bu borçların tasfiyesi 100 yıl sürmüş oluyor. Osmanlı'dan devralınan borçlar 145 milyon Osmanlı altın lirası tutarındaydı. Bu da o dönemin milli gelirinin yaklaşık yüzde 65'i ediyor. Bugünkü koşullarla düne bakıp devralınan borç miktarının söylendiği kadar yüksek olmadığı tezini ileri sürenler bu borcu aynı mantıkla bugünkü değerlerle hayal etmeye çalışırlarsa kabaca 500 milyar dolarlık bir borç yüküne denk geldiğini göreceklerdir (Bugünkü GSYH'mız 750 milyar dolar olduğuna göre bunun yüzde 65'i 488 milyar dolar eder.)

Osmanlı'dan devralınan borçların bir bölümü 1942 yılında yürürlüğe sokulan varlık vergisiyle ödenmiştir. Bonoya bağlı borçlar 1989'a kadar ödenmeye

devam etmiş ve son ödeme o tarihte yapılarak Osmanlı borçları dosyası tümüyle tasfiye edilmiştir.

Lozan Antlaşmasına göre 1912 öncesi borçların % 62'si, 1912 sonrası borçların % 77'si Türkiye'ye kalmıştır. Lozan Antlaşması Türkiye Cumhuriyeti'ne serbest bir dış ticaret politikası yürütme zorunluluğu getirmiş, ithalatı kısıtlayıcı önlemler alınmamasını öngörmüştür. Türkiye, bu sistemle ciddi miktarda cari açık vermeye başlamıştır. Bir yandan Osmanlı borçları bir yandan büyüyen cari açık Türkiye'yi çok sıkıntılı bir duruma sokmuştur. 1929 Büyük Depresyonu'nun batılı ülkelerde yarattığı yıkım Lozan Antlaşması'na taraf olan ülkelerin kendi derdlerine düşmesine yol açınca Türkiye Lozan Antlaşması'nın serbest ticaret hükmünü askıya alarak ithalat kısıtlamaları ve devletçi ekonomi politikası izlemeye dönmüştür. Bu dönüşü ithal ikamesi politikası, KİT'lerin kuruluşu, sanayi planları (yani planlı ekonomik kalkınma modeli) ve Türk Parasının Kıymetini Koruma mevzuatı izlemiştir.

Bugün acımasızca eleştirilen bu adımlar Türkiye'nin o zor dönemleri nispeten daha az sıkıntıyla geçmesine yol açmıştır. "Her dönemi kendi koşulları içinde değerlendirmek gerekir" O nedenle yapılan karma ekonomi politikasını bugünkü koşullara bakıp eleştirmek bizi çok yanlış yerlere götürür. Bütün ülkeler o dönemde aşağı yukarı aynı politikalara başvurmuştur. Türkiye, bu düzenlemelerle dış ticaretini toparlamış, cari açığı denetim altına almış ve kalkınmaya başlamıştır.

1938 yılına gelindiğinde batılı ülkelerin ortalama kişi başına geliri yaşanan Büyük Depresyondan dolayı 4800 dolara düşmüş, Türkiye'nin kişi başına geliri ise 1730 dolara çıkmıştı (Ölçüm Uluslararası Geary Khamis dolarıyla Ünlü iktisat tarihçisi Angus Maddison'a aittir.

Osmanlı'dan devralınan borçların ödenmesi 1954 yılında bitirildi. İlk dış borçlanma 1854 yılında yapıldığına göre bu borçların tasfiyesi 100 yıl sürmüş oluyor. Osmanlı'dan devralınan borçlar 145 milyon Osmanlı altın lirası tutarındaydı. Bu da o dönemin milli gelirinin yaklaşık yüzde 65'i ediyor. Bugünkü koşullarla düne bakıp devralınan borç miktarının söylendiği kadar yüksek olmadığı tezini ileri sürenler bu borcu aynı mantıkla bugünkü değerlerle hayal etmeye çalışırlarsa kabaca 500 milyar dolarlık bir borç yüküne denk geldiğini göreceklerdir (Bugünkü GSYH'mız 750 milyar dolar olduğuna göre bunun yüzde 65'i 488 milyar dolar eder.)

Osmanlı'dan devralınan borçların bir bölümü 1942 yılında yürürlüğe sokulan varlık vergisiyle ödenmiştir. Bonoya bağlı borçlar 1989'a kadar ödenmeye devam etmiş ve son ödeme o tarihte yapılarak Osmanlı borçları dosyası tümüyle tasfiye edilmiştir.

(Osmanlıdan devralınan ekonomik yapı için bkz: Hayri R. Sevimay
"Cumhuriyete Girerken Ekonomi, Osmanlı Son Dönem Ekonomisi" 1995.)

•

• **POLİTİK YÖNDEN HASTA ADAM:**

•

Ekonomik istila ve teslimiyete paralel olarak askeri ve politik çöküntü Sevr'le sonuçlanıyor. Bunun Türkiye'ye uygulanamaması Atatürk ve milli mücadele arkadaşlarının azmi ve dirayeti sayesinde. Mağlup müttefikimiz Avusturya-Macaristan'ı paramparça ediyorlar; Almanya'ya haritada tam aynı şeyi yapamıyorlar, ama uyguladıkları yaptırımlarla ekonomisini mahvediyorlar. Almanya da daha önce bir başka "hasta adam" olan Rusya'yı Brest-Litovsk'la parçalıyor. Almanya, Avusturya ve Rusya'nın'nın (ve bugün bile ne olup bittiğini tam anlamayan birçok mazlumun) tepkisi öfke, nefret ve intikam arzusu, netice 1939'da Avrupa'da II. Dünya Savaşı, bugünkü dünyada ise etnik veya dini kökenli terorizm.

• Atatürk'ün programı ise tamamen akılcı ve bu üç hasta adamdan bir tek Türkiye ayağa kalkabiliyor.

• **Atatürk'ün bilim hakkındaki görüşleri
Medeniyet ve Batı medeniyeti hakkındaki
görüşlerinin ayrılmaz bir parçası.**

• Bu fikirlere nereden geliyor? Takriben 1683'den beri askeri ve ekonomik alanlardaki neredeyse kesintisiz yenilgilerden. **Tek çare** Batı medeniyetini neredeyse

bütün unsurları ile (hayat tarzı, özellikle kadınların toplum hayatındaki yeri, kadın-erkek ilişkileri, sanat, bütün bunların altında yatan felsefi görüşler, hukuk, sosyal ve devlet organizasyonu benimsenecek ve içselleştirilecek-“Batı’nın tekniğini alalım yeter, kültürünü almayalım” şeklindeki muhafazakar modernleşme programından da, Tanzimat aydınlarının Batı’nın kolay ve çekici taraflarını alıp, Fen Bilimleri, endüstriyel gelişme gibi zor taraflarından kaçmak programından da temelde farklı: Onları taklit etmeyeceğiz, yöntemlerini öğrenip onlarla rekabet edeceğiz (**“First beat'em, then join'em”- If you can't beat 'em, join 'em değil!**).

- Aşağıdaki sözler Japonya örneğinden etkilenmiş olduğunu düşündürüyor
- **“Asla Şüphem Yoktur ki Türklüğün Unutulmuş Büyük Medeni Niteliği Ve Büyük Medeni Kabiliyeti Bundan Sonraki Gelişmesi İle Geleceğin Yüksek Medeniyet Ufkunda Yeni Bir Güneş Gibi Doğacaktır.”**
- **ATATÜRK'ün "hastalık" hakkındaki teşhisleri ve tedavi programı:**

Medeniyet

Biz her görüş açısından medenî insan olmalıyız. Çok acılar gördük. Bunun sebebi dünyanın vaziyetini anlamayıştır. Fikrimiz, düşüncemiz, tepeden tırnağa kadar medenî olacaktır. Şunun bunun sözüne ehemmiyet vermeyeceğiz. **Bütün Türk ve İslâm âlemine bakın; düşüncelerini, fikirlerini medeniyetin emrettiği değişiklik ve yükselmeye uydurmadıklarından ne büyük felâket ve ıstırap içindedirler.** Bizim de şimdiye kadar geri kalmamız, en nihayet son felâket çamuruna batışımız bundandır. **5-6 sene içinde kendimizi kurtarmışsak zihniyetlerimizdeki değişmedendir.** Artık duramayız. Mutlaka ileri gideceğiz; çünkü mecburuz. Millet açıkça bilmelidir, medeniyet öyle kuvvetli bir ateştir ki, ona kayıtsız olanları yakar, mahveder. İçinde bulunduğumuz medeniyet ailesinde lâıyk olduğumuz yeri bulacak ve onu koruyacak ve yükselteceğiz. Refah, mutluluk ve insanlık bundadır. 1925 (Mustafa Selim İmece, Atatürk'ün Ş.D.K. ve İ.S., S. 18)

İnkılâbın temellerini her gün derinleştirmek, desteklemek lâzımdır. Birbirimizi aldatmayalım. Medenî dünya çok ilerdedir. Buna yetişmek, o medeniyet dairesine dahil olmak mecburiyetindeyiz. Bütün boş ve temelsiz sözleri ortadan kaldırmak lâzımdır. Şapka giyelim mi, giymeyelim mi gibi sözler mânasızdır. Şapka da giyeceğiz, Batının her türlü medenî eserlerini de alacağız. Medenî olmayan insanlar, medenî olanların ayakları altında kalmağa maruzdurlar. 1925 (Atatürk'ün S.D. II, S. 223)

Şimdiye kadar yaptığımız işlerde ve aldığımız kararlarda bizi aldatan ve millet aleyhine neticelenen hiçbir şeyimiz yoktur ve gösterilemez. Milletimizi en kısa yoldan medeniyetin nimetlerine kavuşturmaya, mesut ve refahlı kılmaya çalışacağız ve bunu yapmağa mecburuz. 1925 (Mustafa Selim İmece, Atatürk'ün Ş.D.K. ve İ.S., S. 39)

Şu bilinsin ki, biz yabancılara karşı herhangi hasmane bir his beslemediğimiz gibi, onlarla samimâne münasebetlerde bulunmak arzusundayız. Türkler bütün medenî milletlerin dostlarıdır. Yabancılar memleketimize gelsinler; bize zarar vermemek, hürriyetlerimize güçlükler çıkarmaya çalışmamak şartıyla burada daima iyi kabul

göreceklendir. Maksudımız yeniden yakınlık meydana getirmek, bizi başka milletlere bağlayan ilgileri arttırmaktır. **Memleketler**

muhtelifdir, fakat medeniyet birdir (*MÖ 3000'de Mısır; MÖ 300'de İskenderiye-Bergama; MS 830* Beyt'ül Hikmet, Bağdat merkezli;

Beyt'ül-Hikmet, Abbasi Halifesi Memun tarafından yaklaşık 830 yılında Bağdat'ta yaptırılan büyük bir bilimler akademisi, aynı zamanda bir kütüphane ve çeviri merkezi; Endülüs, MS 800-1200 arası Semerkant-Buhara - between the years 800 and 1200, Central Asia led the world in trade and economic development, the size and sophistication of its cities, the refinement of its arts, and, above all, in the advancement of knowledge in many fields. Central Asians achieved signal breakthroughs in astronomy, mathematics, geology, medicine, chemistry, music, social science, philosophy, and theology, among other subjects. They gave algebra its name, calculated the earth's diameter with unprecedented precision, wrote the books that later defined European medicine, and penned some of the world's greatest poetry. One scholar, working in Afghanistan, even predicted the existence of North and South America--five centuries before Columbus. Rarely in history has a more impressive group of polymaths appeared at one place and time. No wonder that their writings influenced European culture from the time of St. Thomas Aquinas down to the scientific revolution, and had a similarly deep impact in India and much of Asia- daha sonra

Rönesans, Avrupa Aydınlanması) **ve bir milletin gelişmesi için de bu yegâne medeniyete iştirak etmesi lâzımdır. Osmanlı İmparatorluğunu çöküşü, Batıya karşı elde ettiği zaferlerden çok mağrur olarak, kendisini Avrupa milletlerine bağlayan ilişkileri kestiği gün başlamıştır. Bu bir hatâ idi, bunu tekrar etmeyeceğiz. 1923 (Atatürk'ün S.D. III, S. 67-68)**

Biz, Batı medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Onda iyi olarak gördüklerimizi, kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz. (Afetinan, Atatürk Hakkında H.B., S. 176)

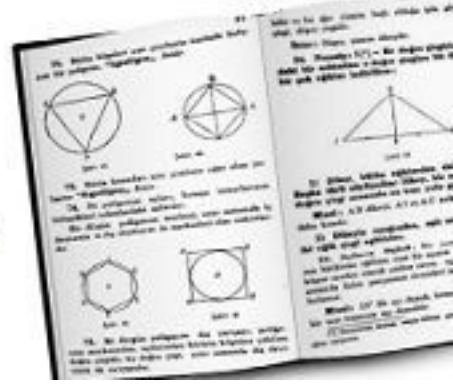
- Ben, manevî miras olarak hiçbir âyet, hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevî mirasım ilim ve akıldır. Benden sonrakiler, bizim aşmak zorunda olduğumuz çetin ve köklü zorluklar karşısında belki gayelere tamamen erişemediğimizi, fakat asla taviz vermediğimizi, akıl ve ilmi rehber edindiğimizi tasdik edeceklerdir. Benim Türk milleti için yapmak istediklerim ve başarmaya çalıştıklarım ortadadır. Benden sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel eksen üzerinde akıl ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse, manevî mirasçılarım olurlar.

- *Cumhuriyet Bayramı açılış konuşmasından, 1933*

Ben, bu kadar yıllık yüksek öğrenim gördükten, sosyal ve uygar hayatı inceledikten sonra neden halk seviyesine ineyim? Onları kendi seviyeme çıkarırım. Ben onlar gibi değil, onlar benim gibi olsunlar; şu da var ki bu konuda incelemeye değer bâzı noktalar var; bunları iyice kararlaştırmadan işe başlarsak hata olur.^[1]

- 1937 yılının Kasım ayında yeni bir eğitim ve öğretim yılına girilirken, Mustafa Kemal Atatürk, Türk Dil Kurumu'nun çeşitli bilim dallarına ait Türkçe terimleri saptadığını, bu sayede dilimizin yabancı dillerin etkisinden kurtulma yolunda esaslı adımını attığını ilan eder. Aynı yıl okullarda, eğitim Türkçe terimlerle basılmış olan kitaplarla başlar ve bu olay kültür hayatı için önemli bir adım olur. Atatürk, dilde özleşmeyi olanakların son kertelerine kadar zorlamış, bilim ve düşün dilinin sadeleştirilmesinin ve eğitimin Türkçe yapılmasının gerekliliğini önemle vurgulamıştır.
- **Atatürk'ün geometri kitabı, bilimsel terimlerin Türkçeleştirilmesinde karşımıza çıkan ilk adım yine, Atatürk'ün 1936-37 kış aylarında kendisinin yazdığı ve geometri öğretiminde yol gösterici olarak tasarlanan 44 sayfalık bir geometri kitabı.** Kitap, 1937'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yazar adı konmadan yayınlanmış, 1971 yılında da ikinci bir baskısı Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılmış. Kitapta yer alan, günümüzde de kullanılmakta olan pek çok terim, Atatürk tarafından türetilmiş. Atatürk'ün türettiği sözcükler ile daha önce kullanılan Osmanlıca sözcükler karşılaştırıldığında yapılan işin önemi ortaya çıkıyor. Tablodan da görülebileceği gibi bugün kullandığımız matematik terimlerinin hemen hemen tamamı Atatürk tarafından türetilmiş, başka bir ifadeyle bu sözcüklerin büyük çoğunluğu tutmuş. Atatürk'ün önerdiklerinden sadece “varsayı, pürüzma, dikey üçgen, dikey açı, tümey açı, imsiy, ökül, yüre” terimleri yerine,

bugün sırasıyla “varsayım, prizma, dik üçgen, dik açı, tümler açı, benzerlik, tüm/bütün, küre” terimleri kullanılıyor.

• **Osmanlıcası – Atatürk’ün önerdiği**

Bu’ud – boyut

mekan – uzay

satih – yüzey

kutur – çap

nısf-ı kutur – yarıçap

kavis – yay

muhit-i daire – çember

mümâs – teğet

zâviye – açı

re’sen mütekabil zâviyeler – ters açılar

zâviyetan’ı mütabâdiletân-ı dâhiletan – iç ters açılar

kaaide – taban

ufkî – yatay

şâkulî – düşey

amûd – dikey

zâviyetân-ı mütevâfikatân – yondeş açılar

va’zîyet – konum

mustatîl – dikdörtgen

muhammes – beşgen

müselles-i mütesâviyü’l-adlâ’ – eşkenar üçgen

müselles-i mütesâviyü’ssâkeyn – ikizkenar üçgen

şibh-i münharif – yamuk

mecmû – toplam

nisbet – oran

tenasüb – orantı

mesâha-i sathiyye – alan

müştak – türev
müsavi – eşit
mahrut – koni
faraziye – varsayı
hat – çizgi
mukavves – eğri
seviye – düzey
dılı – kenar
muvazi – paralel-koşut
menşur – pürüzma
hattı mail – eğik
veter – kiriş
re's – köşe
zaviyei hadde – dar açı
hattı munassıf – açıortay
muhit – çevre
kaim zaviyeli müselles – dikey üçgen
tamamlıyan zaviye – tümey açı
murabba – kare
mümaselet – imsiy
umumi totale – ökül küre – yüre

1933 reformundan sonra yeni üniversite kadroları için iki kaynak (BELGİ):

(a) Daha önce yurtdışına gönderilip dönenler:

Atatürk, cumhuriyeti kurduktan sonra yurtdışına yetenekli öğrencileri göndererek “üniversite reformu” için hazırlık yapmaya başlamıştır. 1927-1928 eğitim döneminde 42, 1928-1929 eğitim döneminde 170 ve 1929-1930 eğitim döneminde de 288 öğrenci yurtdışına gönderilmiştir. Yurtdışına gönderilen öğrenciler yetiştikten sonra üniversite reformu başlamıştır.

(b) Hitler'den kaçıp gelenler (bazıları aşağıda verilecek):

Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and ScienceDOI:
10.5961/jhes.2012.028

Türkiye’de 1933–1950 Yılları Arasında Yükseköğretime Yabancı Bilim Adamlarının Katkıları

Yücel NAMAL

Öz

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde yükseköğretimde modernleşme, 1933’te yapılan üniversite reformu sayesinde Darülfünun’un kapatılıp İstanbul Üniversitesi’nin açılmasıyla başlamıştır. Üniversite reformunun ardından, İstanbul Üniversitesi’nde Nazi Almanya’sından kaçıp Türkiye’ye gelen yabancı bilim adamlarının çeşitli fakültelerde ders vermeleri sağlanmıştır. Yükseköğretimi gerek eğitim gerekse teşkilat yönünden yenileyen bu yabancı bilim adamlarının çalışmaları olmuştur. Bu çalışmalar sonucunda eğitim ve öğretimde modern teknikler kullanılmaya başlanmış, üniversite ders kitapları ve kütüphanedeki kitap ve süreli yayın miktarı arttırılmıştır. Ayrıca tercüme ve telif yeni eserler de, bu yabancı bilim adamları tarafından yükseköğretime kazandırılmıştır.

Aşağıda Einstein'ın meşhur 1933 mektubu:

UNION DES SOCIÉTÉS "OSE"
POUR LA PROTECTION DE LA SANTÉ
DES POPULATIONS JUIVES

COMITÉ D'HONNEUR

Prof. A. EINSTEIN, *Président*.
Prof. A. BESREDKA, *Vice-Président - Paris*.
Prof. RADCLIFFEN. SALAMAN, *V.-Président - Londres*

SOCIÉTÉS AFFILIÉES

ALLEMAGNE.
ANGLETERRE.
DANTZIG.
ÉTATS-UNIS.
LETTONIE.
LITHUANIE.
POLOGNE (T. O. Z.)
ROUMANIE.

פאראנד פון די געוועלשאפטן
פארן "דישן געוונטשן"
"אזע"

TÉL. :

PARIS (XVIIe). LE 17 September, 1933
4, Rue Roussel

İktidar vîr
Maarif vekaletini
9-10-933 *Erney*

Your Excellency,

As Honorary President of the World Union "OZE" I beg to apply to Your Excellency to allow forty professors and doctors from Germany to continue their scientific and medical work in Turkey. The above mentioned cannot practise further in Germany on account of the laws governing there now. The majority of these men possess vast experience, knowledge and scientific merits and could prove very useful when settling in a new country.

Out of a great number of applicants our Union has chosen forty experienced specialists and prominent scholars, and is herewith applying to Your Excellency to permit these men to settle and practise in your country. These scientists are willing to work for a year without any remuneration in any of your institutions, according to the orders of your Government.

In supporting this application, I take the liberty to express my hope, that in granting this request your Government will not only perform an act of high humanity, but will also bring profit to your own country.

I have the honour to be,

Your Excellency's obedient servant,

A. Einstein

(Prof. Albert Einstein)

His Excellency
The President of the Cabinet of Ministers
of the Turkish Republic.

Adresse Télégraphique : "OSE" 4, RUE ROUSSEL - PARIS

*3) Masah ...
40 a ...*

*1) Tefilin evzuvati Komünizimle Salih
2) Bunları her zafra sarah gide Salih ...*

1933 Reformu:

Cumhuriyet'in ilanı ile Türkiye'de önemli sosyo-ekonomik reformlar yapılmasına rağmen Darülfünun beklenen ilerlemeyi gösterememiş, devrimlere karşı olumsuz tutum takınmış, ciddi ve topluma yararlı bilimsel çalışmalar yapılamamış, böylelikle kurum "Resmi devlet ideolojisini yansıtamadığı ve suskun kaldığı için rejimle ihtilafa düşmüştür" (Akyüz, 2008; Öncü, 2002). Bu nedenle Maarif Bakanı Mustafa Necati, Darülfünunun öğretim kadrosuna şu mesajı vermek gerektiğini duymuştur: "Ulusun üniversiteye bağladığı umudu haklı gösterecek güçlü kanıt da sayın müderrislerimizin, öğretmenlerimizin yayınları ve yapıtları olacaktır. Darülfünun, Türkiye'nin bütün aydın takımının bilimsel odağıdır. Buradan çıkacak araştırmalar

ve yapıtlar, Türk aydınlarını yükseltecektir. Sizin yapacağınız eserlerdir ki yurt aydınlarına yeni ufuklar açacak ve Türkiye'ye kültür alanında uluslararası bir onur kazandıracaktır. Bir ulusun uygarlık yeteneğine ve yaşam gücünü en yüksek kerte de temsil eden kurum Darülfünun olduğu için Darülfünunumuzun her alanda öteki uygar ulusların üniversiteleri düzeyine çıkma zorunluluğunda olduğunu özellikle belirtmek isterim." Bu sözler, hükümetin araştırma ve yayınlara ağırlık verilerek bunlara uluslararası düzeyde bir içerik kazandırılmasını istediği yolunda açık bir uyarı olmuştur. Çağdaşlaşmaya yönelen Cumhuriyet Türkiye'sinde üniversite de çağdaş düzeyde olmalıydı! (Turan, 1998).

Atatürk eğitimsiz ve kadrosuz çağdaşlaşma ve kalkınma olmayacağı bilincinde olarak, bir yandan yeni üniversitelerin kurulmasını önerirken, diğer yandan mevcut üniversiteyi (Darülfünun) geniş çaplı bir reform ile düzeltme, modernleştirme gerektiğini duymuştur. Atatürk yükseköğretimle ilgili ilk ciddi çalışmalarına ancak 1930'lardan sonra başlayabilmiştir. Bu çalışmaların ilki, İstanbul Darülfünunu'nu hem eğitim yönünden hemde teşkilat yönünden yenileyecek olan üniversite reformudur¹. Cumhuriyet döneminde yükseköğretimde modernleşme Darülfünun'un kapatılıp İstanbul Üniversitesi'nin açılmasıyla başlamaktadır. Çünkü Cumhuriyet idaresinin Osmanlı'dan devraldığı tek üniversite olan Darülfünun, bir türlü Atatürk'ün görüşlerine ayak uyduramıyor ve medrese yapısını koruyordu. Bu sebeple 1 Ağustos 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde İsviçreli Prof. Albert Malche'nin hazırladığı

rapor doğrultusunda Batı'daki örnekleri gibi modern bir yükseköğretim kurumu oluşturulmaya başlanmıştır (Namal & Karakök, 2011; Irmak, 2001). Böylece Darülfünun 2252 sayılı yasayla kapatılmış ve yerine Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı İstanbul Üniversitesi kurulmuştur (Tanilli, 1991). Bu kanunla, İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak; Tıp, Hukuk, Edebiyat, Fen Fakülteleri kurulmuştur. Atatürk'ün üniversite reformu, Alman üniversite modeline göre yapılmıştır. Yeni üniversitenin geçici öğretim kadrosu Milli Eğitim Bakanlığı'na belirlenecekti. Uygulamanın nasıl olacağını saptamak için de bakanlıkça; matematik profesörü olan Kerim Erim, Müsteşar Salih Zeki, Müfettiş Avni Başman ile Rüştü Uzel'den oluşan bir komisyon kurulmuştur. **Bu komisyon "Üniversite"nin öğretim üyelerini üç kaynaktan sağlamıştır:**

1- Darülfünun'dan alınan profesör, öğretmen ve profesör yardımcıları.

2- Darülfünun'un dışından alınanlar (büyük kısmı, Cumhuriyet döneminde Avrupa'ya gitmiş ve öğrenimlerini başarıyla tamamladıktan sonra yurda dönmüş Türklerdir).

3- Yabancı profesörler.

Bu yıllarda, faşist Alman diktatör Hitler'in zulmünden kaçan pek çok değerli bilim adamı, en özgür ülke saydıkları Türkiye'ye sığınmaya başlamışlardı² (Kalaycıoğulları, 2009). Bu büyük bilginlerin ülkemize kazandırılması için, Türk üniversitesine alımları ve çalışabilecekleri ortam hazırlanmıştır (Altuğ, 1983; Turan, 1963; Kalaycıoğulları, 2009). Bu bilim adamlarıyla yapılan anlaşmalarla tespit edilen plan şöyleydi: Bu bilim adamları kısa zamanda Türkçe öğrenecek ve derslerini Türkçe vereceklerdi. Beş, on yıl içerisinde Türk doçentler yetişmiş olacak ve

kürsüleri devralacaktı. Fakat Alman bilim adamları arzu edilen süre içerisinde Türkiye'de tutulamadığından, bu uygulama kısmen başarılı olabildiği. Öte yandan, bu hocaların yerini alacak birçok değerli doçentin tam zamanlı olarak üniversiteye bağlanmaları sağlanamamıştı. Buna rağmen üniversitenin verimi, Darülfünun devrinin kat kat üstündeydi. Bu dönemde Batı bilim dünyasının tanıdığı ve orijinal araştırmaları klasik kitaplara geçmiş bilim adamlarımız yetişmiştir (Irmak, 2001).

Türkiye'ye gelen Yahudi asıllı bilim adamlarının ülkemizde bilimsel ve çağdaş demokratik esaslara dayalı bir üniversite kurulmasında büyük katkıları olmuştur. Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Dr. Reşit Galip'in, 6 Temmuz 1933 tarihinde göçmen bilim adamlarıyla imzalanan anlaşma sırasında söylediği sözler, 1933 Üniversite reformunun üniversitelerimizdeki çağdaşlaşma ve bilimselliğe katkılarını çok açık bir

biçimde ortaya koymaktadır:

“500 yıl önce İstanbul’u aldığımızda, Bizans’ın önde gelen bilim adamları ve sanatçıları ülkeyi terk ettiler. Bunlardan birçoğu İtalya’ya gitti ve orada Rönesans’ı başlattı. Şimdi Avrupa’nın aldıklarını bize geri vermesinin zamanı gelmiştir. Vatanımıza yenilikleri getirmenizi, böylelikle çağdaş düzene ayak uydurmanızı sağlamanızı ve yeni nesile çağdaş bilimde ilerleme yolunu göstermenizi umuyor, milletçe teşekkür ve saygılarımızı sunuyoruz” (Hirsch, 2005). Çağdışı kalan yaşlı bazı Darülfünun hocaları, yeni kurulan Üniversite’nin dışında bırakılmıştır³. Diğer taraftan Üniversitede boşalan kadrolar Alman, Avusturyalı ve Macar profesörlerle doldurulmuştur. **Darülfünununun 88 müderris, 36 müderris muavini, 44 muallim ve 72 asistan olmak üzere toplam 240 öğretim elemanı kadrosundan 157’si (71 müderris ve muallim, 13 müderris muavini ve 72 asistan) tasfiye edilmiştir (Kafadar, 2000)**. Bilimsel çalışmalar ve rütbeler düzenlenmiş, Almanya’dan gelen bilim adamları II. Dünya Savaşı bitinceye kadar Türkiye’de kalmış, bir bölümü sonradan Amerika’ya veya eski vatanlarına dönmüştür. Ayrıca bu profesörlerden bazıları, Türkiye’den ayrıldıktan sonra da buradaki asistanlarıyla ölümlerine kadar bağlarını sürdürmüşlerdir. Bir bölümü ise, Türk vatandaşı olarak ölünceye kadar Türkiye’de yaşamıştır (Mumcu, 1979; Göksoy, 2001). 1933 yılı sonunda İstanbul Üniversitesi’ndeki Türk ve yabancı bilim adamlarının durumu Tablo 1’de gösterilmiştir (Widmann, 2000).

³İstanbul Darülfünunu’nun kaldırılması ile yerine yeni esaslar dahilinde bir üniversite kurulması hakkında kanun tasarısı hakkında ayrıntılı bir şekilde Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 36.36..1. Sayı: 14378, 15/5/1933 tarihli belgede yer almaktadır.

230 Ocak 1933’te Almanya’da iktidara gelen nasyonel sosyalistler ırkî ve ideolojik sebeplerden dolayı üniversite öğretim üyelerini emekliye sevk etmeye, ihtar ve tehditle görevlerinden uzaklaştırmaya, hatta tutuklamaya başlamıştır. Bu durumla karşılaşan Yahudi öğretim üyeleri Almanya’yı terk etmek zorunda kalmıştır. Bunların büyük bir çoğunluğu İsviçre’ye sığınmıştır. Hitler yönetiminden kaçan bu Yahudi ve Nazi olmayan bilim adamları, kendilerine başka ülke üniversiteleri veya yükseköğretim kurumlarında iş bulmak için, Zürih’te “Notgemeinschaft deutscher Wissenschaftler im Ausland” (Yurtdışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti) adlı bir örgüt kurmuştur. Bu cemiyetin başına da Prof. Dr. Philipp Schwartz getirilmiştir. Bu dönemde Türkiye’de Üniversite reformu çalışmaları yoğun bir şekilde sürüyordu. İslahat Müşavirliği görevini yürüten Albert Malche, bu cemiyete Mayıs 1933’te gönderdiği bir mektupta mülteci Alman bilim adamlarına Türkiye’de çalışma imkânı bulunduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine cemiyet, konuyu görüşmek üzere Prof. Dr. Philipp Schwartz’ı Türkiye’ye göndermiştir. 5 Temmuz 1933 günü İstanbul’a gelen Schwartz’ı İslahat komitesi üyesi Prof. Dr. Kerim Erim karşılamış ve durumu bütün ayrıntılarıyla anlatarak Ankara’ya göndermiştir. Schwartz, 6 Temmuz 1933 günü öğleden önce Albert Malche, Salih Zeki ve Rüştü Uzel ile görüşmüş, aynı gün öğleden sonra da Reşit Galip’in başkanlığında yapılan toplantıya iştirak etmiştir. Bugün Fritz Neumark’ın deyimi ile “Alman-Türk Mucizesi”nin günü olarak anılmaktadır.

İstanbul Darülfünunu'nun kapatılması dolayısıyla açıkta kalan müderris ve muallimlerin diğer hizmetlere tayinleri ve eski Darülfünun ile üniversite mensuplarının emeklileri hakkında kanun layihası ayrıntılı bir şekilde Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30..18.1.2 Yer No: 41.90..10, Dosya: 138-54, Sayı: 15472, 24/12/1933 tarihli belgede yer almaktadır. (Cilt/Volume 2, Sayı/Number 1, Nisan/April 2012; Sayfa/Pages 14-19)

Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science

Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science

Tablo 1: 1933 yılı sonunda İstanbul Üniversitesi'ndeki Türk ve Yabancı Bilim Adamları (Widmann, 2000)

Ünlü cerrah Rudolf Nissen, Nazilerin yürürlüğe koyduğu yasalar nedeniyle Almanya'da artık çalışma olanağı kalmayan bilim adamlarındandır. Nissen, rejim karşıtı ve saf ırktan olmayanlar için kısıtlayıcı yasaların yürürlüğe girmesinden önce, olağanüstü sezgisiyle ayrılma kararı veren bir bilim adamıdır. Ayrıca patolog Schwartz ile birlikte Türk Hükümeti'yle anlaşmaları yürütmede de öncülerden olmuştur. 1896'da doğan Nissen, tıp öğrencisi olduğu dönemde 1. Dünya Savaşı'na katılmış, yardımcı cephe doktoruyken kurşunla yaralanmış ve tekrar tıp eğitimine dönmüştür. 1921 yılında Münih'te dönemin dünyaca ünlü cerrahı Prof. Dr. Saurbruch'un yanında asistan, başasistan ve profesör olarak görev yapmıştır. 1931'de dünyada ilk kez pnömonektomiği gerçekleştiren şöhreti Almanya dışına da yayılmıştır. Nissen 1933 yılında 37 yaşında Ordinaryüs Profesör unvanıyla İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. Cerrahi Kliniği'ne direktör olarak tayin edilmiştir. 1939 yılı sonuna kadar Cerrahpaşa Cerrahi Kliniği'nde çok verimli çalışmalarda bulunmuş, yeni ameliyat teknikleri ve yetiştirdiği cerrahlarla Türk Cerrahisi'ne katkı sağlamıştır. Türkçe ve Almanca dört cerrahi kitabı, 62 Türkçe bilimsel yayını da bulunmaktadır. Dünyada ilk kez yaptığı ameliyatlara o dönemde bir efsane olmuştur. Örneğin 1936'da yaptığı ameliyat daha sonra "Nissen fundoplikasyonu" işleminin esasını teşkil etmiştir. Dünya cerrahları arasında önemli bir yeri olan Rudolf Nissen, 1939 yılının son aylarında tedavi amacıyla gittiği Amerika Birleşik Devletleri'ne, 1940'tan itibaren yerleşmiştir. 1940-1952 yılları arasında Boston ve NewYork'ta çalışmıştır. 1952'de Basel Cerrahi Kliniği direktörü olmuştur. Burada çok sayıda cerrahın yetişmesini sağlayan Nissen, 1955'te 20. yüzyılın en önemli ameliyatlarından biri olan "Nissen fundolikasyonu" işlemini gerçekleştirmiştir. 1967 yılında emekli olan Prof. Dr. Rudolf Nissen, 1981'de Basel'de vefat etmiştir (Göksoy, 2001).

Tıp Fakültesi'nin yanı sıra 1933'ten sonraki yıllarda yabancı bilim adamlarının yoğun çalışma yaptığı diğer bir fakülte de Fen Fakültesiydi.

Fen Fakültesi'nde görev alan yabancı bilim adamları şunlardır: Richard Edler von Mises (1933-1939), Willy Prager (1933-1941), E. Finlay Freundlich (1933-1937),

Hans Rosenberg (1938-1940), Thomas Rodys (1942-1947), Marcel Fouché (1933-1964), Harry Dember (1934-1940), Kurt Zuber (1941-1963), Arthur v. Hippel (1933-1934), Fritz Arndt (1934-1955), Kroepelin, Weiss, Friedrich Breusch (1937-1971), Herzog, Philipp Gross (1936-1939), Valensie, Jean Savard, Frederick Hurn Constable, André Naville (1933-1937), Curt Kosswig (1937-1955), Alfred Heilbronn (1933-1956), Leo Brauner (1933-1955)'dir (Widmann, 2000; Kalaycıoğulları, 2009).

Fen Fakültesi'nde görev alan yabancı bilim adamlarının önde gelenlerinden biri de Richard Edler von Mises'tir. Berlin Üniversitesi'nden gelerek 1930'lu yıllarda olasılıklar hesabı alanında ve hatta uygulamalı matematiğin hemen hemen bütün dallarında dünya çapında bir otorite olan Mises, Kerim Erim ile Matematik Enstitüsü'nü yönetmiştir. Nissen'e göre o, mülteci profesörler çevresinde "en tecrübeli olanı ve en çok hürmet edilenidir." Matematikçi ve pozitif felsefenin temsilcisi olarak Türkiye'de de büyük çapta isim yapmıştır. Mises, Harvard Üniversitesi'nin kendisine yaptığı daveti kabul ederek, 1939'da Birleşik Devletler'e gitmiştir (Widmann, 2000; Kalaycıoğulları, 2009).

Mises'in Türkiye'deki yılları hakkında Cahit Arf, Erdal İnönü'ye şöyle bir itirafta bulunmuştur: "Biz, o zaman İstanbul'a gelen değerli profesörlerden daha çok yararlanabilirdik. Ama yapamadık. Örneğin von Mises'la beraber çalışmak yerine, ben de Ratip'de, onunla aynı düzeyde olduğumuzu gösterme çabası içine girdik, iyi bir işbirliği yapamadık. Oysa örneğin Polonyalılar, Fransızlarla işbirliği yaparak Polonya'da fonksiyonel analiz konusunda özgün bir ekol kurdular. Biz de belirli bir alanda öncü olarak ortaya çıkabilirdik, bu fırsatı kaçırdık" (Widmann, 2000; Kalaycıoğulları, 2009).

Üniversite reformu sayesinde, yabancı bilim adamı ve öğretim üyelerinin çeşitli fakültelerde ders vermeleri sağlanmıştır.

Buna karşın Atatürk'ün, eğitim politikasında izlenecek yol ile ilgili olarak üzerinde durduğu diğer bir nokta ise, yabancı ülkelerden Türkiye'ye eğitim uzmanı ve öğretim üyesi

getirilmesi olduğu kadar, yabancı ülkelere Türk öğrencilerin gönderilmesi olmuştur. 1924'te çıkarılan yasa gereğince ilk olarak 1927-1928 eğitim öğretim yılında, sekiz farklı ülkeye toplam 42 öğrenci gönderilmiştir. 1929-1930 eğitim öğretim yılında yabancı ülkelerde eğitim gören öğrenci sayısı 288'e ulaşmışken, 1937-1938 yılına gelindiğinde bu sayı 204'e düşmüştür. Bu öğrencilerin 97'si Almanya, 44'ü Fransa, 21'i Belçika, 15'i Amerika, 13'ü İsviçre, 14'ü Avusturya, İtalya, İngiltere, Macaristan ve Rusya'ya gönderilmiştir (Demirtaş, 2008).

Yabancı Bilim Adamları ve Çalıştıkları Fakülteler

Bu bölümde çalışmamızı dergi sayfalarıyla sınırlandırmamız gerektiğinden yabancı bilim adamlarının sadece isimleri ve bunlar arasından seçilen bir profesörün akademik kimliği, çalışmaları ve yükseköğretime katkıları hakkında özet bilgiler verilecektir⁴.

1933 Üniversite Reformu ile Alman ve Avusturyalı Tıp profesörleriyle o zamana kadar yükseköğretim tarihinde rastlanılan en yoğun ortak çalışma sağlanmıştır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, mülteci bilim adamlarının en önemli çalışma alanı olmuştur. Tıp Fakültesinde görev alan yabancı bilim adamları şunlardır: Philipp Schwartz (1933-1952), Siegfried Oberndorfer (1933-1944), Hans Winterstein (1933-1956), Julius Hirsch (1933-1948), Hugo Braun (1933-1950), Werner Lipschitz (1933-1939), Friedrich Dessauer (1934-1937), Erich Frank (1933-1957), Rudolf Nissen (1933-1959), Wilhelm Liepmann (1933-1939), Joseph Igersheimer (1933-1939), Rutin (1934- 1936), Karl Hellmann (1936-1943), Max Sgalitzer (1938-1943), Alfred Kantorowicz (1933-1950) (Widmann, 2000; Kalaycıoğulları, 2009).

1933'ten sonra Edebiyat Fakültesi'nde mülteci bilim adamlarının önemli katkıları olduğunu görmekteyiz. Edebiyat Fakültesi'nde özellikle tarih dalında Türk öğretim üyeleri çoğunlukta iken, felsefe, filoloji, oryantalistik ve pedagoji dallarında yabancı bilim adamları görev almıştır. Edebiyat Fakültesi'nde görev alan yabancı bilim adamları şunlardır: Hans Reichenbach (1933-1938), Ernst von Aster (1936-1948), Walter Kranz (1942-1952), Kurt Bittel, Helmuth Th. Bossert (1933-1961), Leo Spitzer (1933-1936), Erich Auerbach (1936-1947), H. Brinkman, Hellmut Ritter, Clemens Bosch (1935-1955), K. Süssheim, Wilhelm Peters (1937-1952) (Widmann, 2000; Kalaycıoğulları, 2009).

Edebiyat Fakültesi'nin önemli simalarından olan Leo Spitzer, 1887 yılında Viyana'da doğmuştur. Spitzer olgunluk sınavını (Matura-Abitur)

1906'da verir. Doktor ünvanını 23 yaşında (1910) aldıktan üç yıl sonra da ders verme yetkisini (Venia legendi – Lehrbefugnis) almıştır. İlk önce 1919'da Bonn'da, daha sonra 1925'te Roman filolojisi profesörü olarak Marburg'da, 1930'dan 1933'e kadar da Köln Üniversitesi'nde Roman filolojisi ve karşılaştırmalı filoloji profesörü olarak görev yapmıştır. Yahudi kökenli bilim adamları Almanya'yı terk etmeye zorlandığında Leo Spitzer 1933 yazında ilk önce Manchester Üniversitesi'nden bir davet alır, ancak oradaki çalışma ortamını beğenmediği için kabul etmez. Kısa bir süre sonra İstanbul Üniversitesi'nden Roman dilleri ve edebiyatı profesörü olarak aldığı daveti kabul eder. Spitzer 1933'te İstanbul'a gelerek İstanbul Üniversitesi yabancı diller okulunun kuruluşunda görev alıp yöneticiliğini üstlenmiştir. Spitzer, kendisi göreve başladıktan sonraki dönemde Rosemarie Heyd gibi çok sayıda genç mültecinin İstanbul'a okutman veya öğretim görevlisi olarak gelmesine yardım etmiştir. Spitzer aradan üç yıl geçmeden Baltimore/Ohio'daki John Hopkins Üniversitesi'nden bir davet alır. Ancak İstanbul Üniversitesi, sözleşmeli olan Spitzer'i bırakmak istemez. Spitzer Almanya'da Marburg Üniversitesi'nde onun yerine atanan ve bu arada işten çıkarılan Erich Auerbach'ı İstanbul Üniversitesi'nde kendi yerine bırakmayı önerir. Spitzer 1936'da ABD'ye göç ederek John Hopkins Üniversitesinde göreve başlar. Spitzer'in Türkiye'yi niçin terk ettiği konusunda bazı görüşler ortaya atılmaktadır. Bu görüşlerden birisini Harry Levin, Spitzer'in Türkiye'yi terk etmesindeki en önemli nedeni şöyle açıklar: "Türkiye'deki kütüphanelerin yetersizliği Spitzer için uzun süre burada kalmayı imkânsız hale getirmişti; 1936'da John Hopkins'ten gelen daveti memnuniyetle kabul etti." Levin'in dile getirdiği bu sorun daha sonra Auerbach için de geçerli olmuş, ancak Auerbach bu durumu kendi üretkenliğini harekete geçiren unsur olarak değerlendirmiştir (Arak, 2009).

Hukuk Fakültesi ve İktisat Fakültesi'nde görev yapan yabancı bilim adamları şunlardır: Andreas Schwartz (1934-1953), Ernst E. Hirsch (1933-1952), Richard Honig (1933-1939), Karl Strupp (1933-1935), Fritz Neumark (1933-1952), Gerhard Kessler (1933-1951), Alexander Rüstow (1933-1949), Wilhelm Röpke (1933-1937), Josef Dobretsberger (1938-1941), Alfred Isaac (1937-1950) (Widmann, 2000; Kalaycıoğulları, 2009). Hukuk Fakültesi'nde görev alan ünlü yabancı bilim adamları arasında yer alan **Ernst Hirsch, Türk hukuk bilimi, hukuk pratiği ve kanun hükümleri için olduğu kadar, tüm Türk bilimsel düşüncüsü içinde Hirsch'in önemli bir yeri vardır.** 1902 doğumlu olan Hirsch, 1933'te Frankfurt'tan İstanbul'a (Amsterdam'daki geçici bir görevinden ayrılarak) gelmiştir. 1943'ten itibaren Ankara'da ders vermeye başlamıştır. Hirsch çalışma gücünün büyük bir bölümünü, kendisine sığınma hakkı tanıyan Türkiye'ye sunmuştur. 1952'de 50 yaşında Almanya'ya dönüp, Berlin Üniversitesi'nde profesör olmuş ve iki defa rektörlük yapmıştır. Hirsch'in Türkiye'deki çalışmaları kendi şerefine yazılan "Ord. Prof. Dr. Ernst Hirsch'e Armağan" adlı bir Türk yayınında etraflıca değerlendirilmiştir. Bu eserde Hirsch hakkında şu hüküm verilmiştir: "Verimli ilmi çalışmalarıyla olduğu kadar, olağanüstü öğretim yeteneği ile de, ülkemiz hukukçularının yetişmesinde büyük rol oynamıştır." Hirsch'in birçok kanunun çıkarılmasında – örneğin Türk Ticaret Kanunu ile Türk Telif Hakları

Kanunu – büyük payı vardır. Ayrıca 1946'da çıkarılan ve Özerklik Kanunu diye anılan önemli Üniversite Kanunu'nda da katkısı bulunmaktadır (Widmann, 2000).

Yabancı Bilim Adamlarının Yükseköğretime Katkıları

Yabancı bilim adamları, öğretim programları ve yöntemlerinin çağa uygun hale getirilmesine katkıda bulunmuştur. Yabancı profesörler, Malche'in tavsiyeleri doğrultusunda dersin serbest ortamda ve normal konuşma şeklinde anlatılması derste günlük hayattan örnekler verilmesi ve derste hocanın öğrenciye, öğrencinin hocaya sorular sorması suretiyle hem hocanın hem de öğrencinin aktif olmasını sağlayan bir yöntemin kullanılmasında öncü rol oynamışlardır. Yine profesörlerin, öğrencileri konuşmaya, düşünmeye, araştırma ve yapmaya alıştıran modern aktif öğretim yönteminin önemli unsurlarından olan pratik çalışma ve seminer çalışmalarının etkin bir şekilde uygulanmasında, bir öğretim yöntemi olarak yerleşmesinde, büyük hizmetleri olmuştur.

(Ernst Hirsch'in Türkiye'de Yükseköğretime katkıları ayrıntılı bir şekilde Hirsch (2005)'te yer almaktadır.

Cilt/Volume 2, Sayı/Number 1, Nisan/April 2012: Sayfa/Pages 14-19)

Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science

Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science

Üniversite reformu öncesinde üniversite kütüphanesinde Türkçe bilimsel eser sayısı çok azdı. Yayınların hemen hepsi de eski yazıyla yazılmıştı. Öğrenciler yabancı dil bilmedikleri için yabancı dilde yazılmış kitaplardan da faydalanılamıyordu. Bu nedenle, öğrenciler büyük ölçüde dersi anlatan hocanın ders notlarına bağlı kalmakta idi. İşte 1933 de yapılan "Üniversite Reformu" ile ders kitapları sorunu ciddi bir şekilde ele alınarak gerek Türk öğretim üyeleri gerekse yabancı hocaların çabalarıyla bu kitapların sayısı ve kalitesi arttırılmıştır. Her ne kadar yabancı bilim adamlarına ders kitapları hazırlamadıkları şeklinde yoğun eleştiriler yöneltilmiş ise de İstanbul Üniversitesi'nde çalışan profesörlerin yaklaşık %80'inin en az bir kitabı, %60'ının ise iki ve daha fazla kitabı yayınlanmıştır. Tıp Fakültesi profesörlerinin çoğunluğunun iki, üç veya dört kitabı yayımlanırken, Fritz Arndt, Ernst Hirsch, Alfred Isaac, Fritz Neumark, Curt Kosswig, Andreas Schwarz gibi çeşitli bilim dallarına mensup profesörlerin Türkiye'de beş ve daha fazla kitabı yayımlanmıştır (Kalaycıoğulları, 2009). 1934-1943 arasında rektörlük yapan Ord. Prof. Dr. Cemil Bilsel, 1943 yılında yazdığı İstanbul Üniversitesi Tarihi adlı kitabında, dokuz yıllık üniversite yayınlarının dökümünü yapmıştır (Bilsel, 1943; 1933-1942 yılları arasında üniversite yayınlarından baskıda olan kitap 35 tane)

Alfred Heilbronn (botanic bahçesi), Astronomi alanında Wolfgang Gleissberg ve Erwin Finlay Freundlich (Einstein'ın yardımcısı; Paris Pişmiş'i yetiştiren), Felsefe alanında Ernst von Aster ve Hans Reichenbach, Sosyoloji alanında Gerhard Kessler, Pedagoji alanında Wilhelm Peters, İktisat alanında Fritz Neumark, Alfred Isaac ve Alexander Rüstow, Hukuk alanında Ernst Hirsch ve Andreas Schwarz,

Filoloji alanında Leo Spitzer gibi profesörlerin yetiştirdiği çok sayıda Türk bilim adamı üniversitelerimizde çalışmıştır (Kalaycıoğulları, 2009). Yabancı bilim adamları gerek üniversite gerekse fakülte kütüphanelerinin geliştirilip zenginleştirilmesi, gerekse enstitü (seminer) kütüphanelerinin kurulmasında önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Yabancı profesörler, genel olarak üniversite kütüphanesinin, özel olarak da fakülte ve enstitü kütüphanelerinin kurulması ve gereken düzeye getirilmesi için çok çalışmışlardır. Profesörler, ihtiyaç duydukları kitapların ve süreli yayınların listesini yapmış, bu yayınların Avrupa'dan getirilmesi için de sık sık rapor ve yazılar yazmışlardır. Türk Hükümeti ve Üniversite yöneticileri de yabancı profesörlerin bu haklı taleplerini hiçbir güçlük çıkarmadan yerine getirmişlerdir. Kısa zamanda bütün kütüphanelere çok sayıda Almanca, İngilizce ve Fransızca kitaplar gelmiştir. Başta Ernst Hirsch olmak üzere yabancı profesörler, kütüphanelere getirilen kitapların demir- başa kaydedilmesi ve tasnifinde bile asistanlarıyla birlikte bir kütüphane memuru gibi çalışmışlardır. Yabancı profesörler, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğrencilerin derslerde ve seminerlerde yabancı hocalardan daha çok yararlanmalarını sağlamak için gerek duyulan Almanca ve Fransızca kitapların Türkçe'ye tercüme edilmesi faaliyetlerine de katkıda bulunmuşlardır. **Bu geniş kapsamlı tercüme teşebbüsü, Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde gerçekleşen Batı klasiklerinin tercümesi faaliyetinin başlangıcını teşkil etmesi bakımından önem taşımaktadır (Kalaycıoğulları, 2009).**

Malche ve Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey, Darülfünun'un toplum ve hayatla bağının koptuğunu ve kendi içine kapandığını ısrarla vurgulamışlardır. A. Malche, Türkiye gibi yeni baştan kurulan bir ülkede üniversite ile hayat arasında çok sıkı bir bağ kurulması gerektiğini tavsiye etmiş, Atatürk tarafından da bu konu üzerinde ısrarla durulmuş ve sonuç olarak Üniversite'nin toplum ve hayatla bağını kurmak için, güncel konulardan seçilen, halka açık "Üniversite Konferansları" ve yaz tatilinde her ilde bir "Üniversite Haftası" uygulamaları başlatılmıştır. Yabancı bilim adamları, halkın aydınlanmasına yönelik olarak yapılan bu bilimsel ve kültürel faaliyetler içinde de aktif bir şekilde görev almışlardır. İlk yıllardaki bilimsel araştırmaların sayısının azlığında Üniversite kütüphanelerinin yetersizliğinin de tesiri vardır. Üniversite Konferanslarına ve ilk bilimsel mecmuanın yayımlanmasına 1935 yılında başlanması da, ilk yıllarda kuruluş çalışmaları ve öğretim faaliyetlerinin ağırlıkta olduğunu göstermektedir. Hukuk Fakültesi Mecmuası ve Fen Fakültesi Mecmuası 1935, Romanoloji Mecmuası 1937, Tıp Fakültesi Mecmuası 1938, İktisat Fakültesi Mecmuası 1939 ve Psikoloji ve Pedagoji Mecmuası 1940 yılında yabancı profesörlerin katkılarıyla yayın hayatına başlamıştır.

Öğretim Üyelerinin Bastırdığı Kitap 100, Çeviri Kitap (28'i basılmış) 42, Toplam

Üniversite reformunun ilk on yılında 50 tane doktora yapılmış olmasının büyük bir başarı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü üniversitenin kuruluş çalışmaları ve öğretim faaliyetlerinin ön planda olduğu beş yıllık dönemin özellikle ilk üç yılında yabancı profesörlerle Türk doçent ve asistanlar arasındaki çalışma ortamının ağırlık merkezini, derslerin ve ders notlarının Türkçe'ye çevrilmesi faaliyetleri oluşturmuştur. Ayrıca alttan gelecek öğrencilerin lisans öğrenimlerinin de en az dört yıl süreceği göz önünde bulundurulursa bu sayının yeterli olabileceği düşünülebilir. Öte yandan, yabancı profesörler, ilk üç yıldan sonra bilimsel araştırmalara ağırlık verdikleri gibi, bilhassa kendi öğrencilerinden üstün yeteneklileri asistan olarak yetiştirmeye başlamışlardır. Özellikle Türkiye'de beş yıldan fazla kalan yabancı profesörlerin çok sayıdaki öğrencisi, Türk üniversitelerinde öğretim üyesi olarak görev almışlardır. Yabancı profesörler Türkiye'den ayrıldıktan sonra da Türkiye'de yetiştirdikleri öğretim üyeleri, kendi asistanlarını dışarıya hocalarının yanına eğitime ve doktora göndermişlerdir. Bugün Türk üniversitelerinde çalışan çok sayıda profesör, bu yabancı bilim adamlarının ya öğrencileri, ya da öğrencilerinin öğrencileridir. Örneğin, Kimya alanında Fritz Arndt ve Friedrich Breusch, Tıp alanında Erich Frank⁶, Felix Haurowitz, Rudolf Nissen, Werner Lipschitz, Siegfried Oberndorfer, Philipp Schwartz ve Hans Winterstein, Zooloji alanında Curt Kosswig, Botanik alanında Leo Brauner mukaveleye uygun olarak üçüncü yıl içinde ilk ders kitaplarını yazmışlardır. Yabancı profesörlerin % 25'i de dördüncü ve beşinci yıl içinde ilk kitaplarını yazarlarken, % 25'i de altıncı ve daha sonraki yıllarda ilk kitaplarını yazmışlardır. Bu yabancı profesörlerin yaklaşık % 20'si ise hiçbir kitap veya ders kitabı yazmamışlardır (Kalaycıoğulları, 2009).

SONUÇ

Türkiye'de Yükseköğretim'de modernleşme, Atatürk'ün 1933'te yaptığı "Üniversite Reformu" ile başlamıştır. Üniversite reformunun ardından Yükseköğretim'de gerçekleşen bu modernleşme hareketinde, Nazi Almanya'sından kaçıp Türkiye'ye gelen yabancı bilim adamlarının çok büyük katkısı olmuştur. Darülfünun'un kapatılıp İstanbul Üniversitesi'nin açılmasıyla Tıp, Fen, Edebiyat, Hukuk ve İktisat Fakülteleri'nde yabancı bilim adamları çalışmaya başlamış ve alanlarında büyük başarılar imza atmışlardır. Yabancı bilim adamları sayesinde öğretim programları çağa uygun bir hale getirilmiştir. Bu dönemde üniversite kütüphanesi gelişmiş, ders kitaplarının kalitesi ve sayısı da artmıştır. Ayrıca bu dönemde bilimsel çalışmalar dışında birçok asistan ve öğretim üyesi de bu bilim adamları tarafından yetiştirilmiştir. Öyle ki bugün Türk üniversitelerinde çalışan çok sayıda profesör, bu yabancı bilim adamlarının ya öğrencileri, ya da öğrencilerinin öğrencileridir. Ayrıca yabancı bilim adamları sayesinde Batı bilim dünyasının tanıdığı ve orijinal araştırmaları klasik kitaplara geçmiş bilim adamlarımız yetiştirmiştir. Türk Yükseköğretimi'nde bu gelişmelerin sağlanmasına karşın, üniversitedeki kütüphanelerin ve laboratuvarların yetersizliğinden dolayı bu yabancı bilim adamlarının bir kısmı Türkiye'den ayrılarak Birleşik Devletler'e veya kendi ülkelerine gitmiştir.

KAYNAKLAR

Akyüz, Y. (2008). Türk Eğitim Tarihi M. Ö. 1000-M.S. 2006, Ankara: Pegem A Yayınları, Onüçüncü Baskı, s. 358.

Altuğ, Y. (1983). Türk İnkılap Tarihi, İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Arak, H. (2009). Karşılaştırmalı Edebiyatın Türkiye'deki Öncüleri: Leo Spitzer – Erich Auerbach, LITTERA Edebiyat Yazıları, Dünya Edebiyatları Araştırma ve İnceleme Ortak Kitabı, (Haz: Cengiz Ertem), Cilt: 25, Ankara, s. 243-252.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Bilsel, C. (1943). İstanbul Üniversitesi Tarihi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Demirtaş, B. (2008). Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler, Akademik Bakış Dergisi, 1(2), 155-176.

Göksoy, E. (2001). Antireflü Cerrahisinin Tarihi Gelişimi ve Rudolf Nissen, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Gastrointestinal Sistem Hastalıkları Sempozyumu, 11-12 Ocak 2001, İstanbul, s. 143-147.

Hänlein, A. (2006). Gerhard Kessler: Türkiye'de Sürgün Bir Alman Sosyal Politikacı, (Çev: Alpay Hekimler), Çalışma ve Toplum, 2006 / 2, s. 39.

Hirsch, E. (2005). Anılarım Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi, Tübitak Popüler Bilim Kitapları: 45, Ankara.

Irmaç, S. (2001). Atatürk Devrimleri Tarihi, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları.

Kafadar, O. (2000). 1933 Üniversite Reformu'nun Felsefe Eğitime Etkileri, Felsefe Dünyası, 31(1), 49.

Kalaycıoğulları, İ. (2009). Darülfünun'dan Üniversite'ye Gelenek'- ten Araştırma'ya, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 48(1), 43-59.

Mumcu, A. (1979). Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, 5. Baskı, İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınevi.

Namal, Y., & Karakök, T. (2011). Atatürk ve Üniversite Reformu (1933), Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1(1), 27-35.

Ulutin, O. N. (2007). Erich Frank'ın Dünya Tıbbındaki Yeri ve Türk Tıbbına Katkıları, İstanbul.

Öncü, A. (2002). Akademisyenler: Üniversite Reformu Söyleminde Batı, Modernleşme ve Batıcılık, Ed. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 521- 525.

Tanilli, S. (1991). Uygarlık Tarihi, Altıncı Baskı, İstanbul: Say Yayınları.

Turan, Ş. (1963). Dr. Reşit Galip'in Atatürk'e Yakınmaları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi, 25(39), 1-25.

Turan, Ş. (1998). Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Widmann, H. (2000). Atatürk ve Üniversite Reformu, İstanbul: Kabalci Yayınevi.

Cilt/Volume 2, Sayı/Number 1, Nisan/April 2012; Sayfa/Pages 14-19

19

Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science

Bazı özel vakalar:

*Modern Bilim felsefecisi Hans **Reichenbach** 1933'te Türkiye'ye geliyor ve İstanbul Edebiyat fakültesinde modern bir felsefe bölümü kurması için başkan olarak atanıyor; 1938'de ayrılıp Berkeley'e gidiyor.

***Haurowitz**, sonra Indiana'ya gidiyor, Watson'un moleküler biyolojide doktora yaptığı üniversite

***Herkesten beklenen: Dünyadaki en yüksek standardı getirmesi.**
Mimar Ernst Egli'nin anılarında Atatürk'ün bu beklentisi vurgulanıyor. Genç Türkiye inşa edilirken (1927-1940, 1953-1955)

"Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticileri, 1927 yılında önemli bir karar alır: Eğitim ve kamu binaları bundan böyle çağın en gelişkin örneklerine uygun biçimde tasarlanacak ve inşa edilecektir. Mevcut mimar kadrolarıyla en yeni teknikleri yakalamak ve uygulamak kolay olmadığından, bu iş için yabancı uzmanlar davet edilir. Viyanalı genç mimar Ernst Arnold Egli de gelenler arasındadır. Egli kısa süreliğine gelip 13 yıl kaldığı Türkiye'yi, iş yaptığı yer olmanın ötesinde sever, benimser. Gazi Mustafa Kemal'le Harf Devrimi'nin provasını yapmaktan Akademi'de genç mimarları yetiştirmeye, İstanbullu seçkinler için villalar tasarlamaktan Anadolu'da bir su başında köylülerle azık paylaşmaya uzanan zengin insan hikâyeleriyle dolu zamanlar geçirir Türkiye'de. Türkiye'deki gezileri ve bilimsel gözlemleri sonucunda yazdığı iki kitapta, Mimar Sinan'ı ve Türk ev kültürünü uluslararası akademik camiaya ilk kez tanıtır. 1953 yılında, bu kez bir BM programı çerçevesinde gelir, Anadolu'yu gezerek farklı yörelerini keşfeder. Gelişen Türkiye'ye katkıda bulunmaktan mutluluk duyan Avrupalı bir kültür insanının kaleminden yakın tarihi okumak isteyenler için."

*Gelen-getirilen bir başka büyük mimar: **Bruno Taut**, Bauhaus'un önemli bir temsilcisi, DTCF'yi,Ortaköy'deki pagodayı tasarlayan ve inşa eden. Son eseri Atatürk'ün katafalkı. Orada çalışırken zatürre oluyor ve ölüyor.

DTCF'de Hititoloji ve Sümeroloji araştırmaları başlıyor. Hatuşşa ve Yazılıkaya'yı ortaya çıkartan büyük Hititolog **Kurt Bittel** Atatürk'ün ölümünden hemen sonra Türkiye'de

çalışmaya başlıyor, fakat böyle araştırmalara başından beri yön veren Atatürk-1935'de Alacahöyük kazılıyor; eski Hitit dönemi öncesi bulgular çıkıyor

Klasik müzikte: **Bartok, Hindemith**. Bartok'a Anadolu'da türkü derlemek için Adnan Saygun eşlik ediyor (1938'den sonra **Muzaffer Sarısözen derlemeleri biraz da homojenize ederek devam ettiriyor**). Sofya'daki Askeri Ataşeliği sırasında Osmanlı idaresinden ayrıldıktan iki-üç sene içinde ortaya çıkan Bulgar operasından derinden etkileniyor ve bunu da katılmamız gereken medeniyetin bir unsuru sayıyor; Şah'ın ziyareti için bir opera (Özsoy) Adnan Saygun tarafından bestelenip sahneleniyor. **Bale için Dame Ninette de Valois geliyor ve kalıyor.**

Filoloji ve Karşılaştırmalı Edebiyatın en önemli kurucularından **Erich Auerbach 1935-1947** arası İstanbul Üniversitesinde çalışıyor ve karşılaştırmalı edebiyatın klasiği **Mimesis'i** yazıyor, 1947'de ABD'ye gidiyor, Yale'de profesör oluyor.

*****

Almanların gözünden İstanbul'a sığınma süreci:

Alman Parlamentosu'nun nazi ajanları tarafından yakılmasından beş gün sonra, 5 Mart 1933 tarihinde yapılan genel seçimlerde Nazi Partisi oyların %43.9'unu alarak 288 milletvekili çıkardı. Fakat Hitler güçlü bir çoğunluk elde edememişti. Komünist milletvekillerini tutuklayarak 24 Mart 1933 tarihinde çoğunluk hükümetini kurdu. Ülkeyi kararnamelerle yönetmeye başladı. İlk yaptığı saldırılardan biri üniversitelerdeki Nazi karşıtı tüm bilim insanlarını görevlerinden atmak oldu. Kısa bir sürede 3100 kadar bilim insanı görevlerinden uzaklaştırıldı. Üniversitelerden uzaklaştırılan bilim insanlarının diplomaları geçersiz sayıldı.

Almanya'nın son üç yüz yıldaki bilgi birikimi, akademik altın çağı Naziler tarafından ayaklar altına alındı. Bilim ırkçı bir ideolojinin hizmetine sokuldu. Hitler hızla programını uygulamaya koydu.

1 Nisan 1933 tarihi "Yahudileri Boykot Günü" ilan edilmişti. Alman halkı, Yahudilerle her türlü ilişkinini kesmesi isteniyordu. Yahudiler kaçabilecekleri yer arıyordu.

11 Mayıs 1933 günü Almanya'nın bütün büyük meydanlarında törenlerle, bandonun çaldığı müzik eşliğinde Naziler tarafından "Muzır neşriyat" olarak nitelendirilen yüz binlerce kitap, dergi yakıldı.

Görevlerinden uzaklaştırılmış olan Alman bilim insanları kaçabilecekleri bir ülke, canlarını kurtarabilecekleri güvenli bir yer aramaya başladılar. Hollanda güvensiz bir ülkeydi. Naziler her an işgal edebilirlerdi. Fransa

kaçak Alman bilim insanlarına kucak açmıyor, çalışma imkânı çok zor veriyordu. Amerika çok uzaktı ve Alman bilim insanlarını çok zor kabul ediyordu. İsviçre sınırlarını kapatmıştı. Alman bilim insanlarının İsviçre'ye geçmeleri çok zordu.

Yurtdışı Alman Bilim İnsanları Yardım Birliği'nin kurulması

İşte bu zorlu, karanlık günlerde Almanya'nın değerli evlatları hem kendilerini, hem de anayurtlarını Milliyetçi Sosyalist rejimin barbarlığından korumak ve kurtarmak için çabalıyor, düşünüyor, çeşitli örgütler kuruyordu. Almanya'dan İsviçre'ye kaçabilmiş bilim insanları, üniversite hocaları Zürih'te ufak bir Akademik Mülteciler Kolonisi kurmuşlardı. Bazı bilim insanları en yakın sığınma yeri olarak gördükleri İsviçre'ye gelmeye başlamışlardı.

1933 Mart ayının sonunda, Frankfurt Üniversitesi Tıp Fakültesi Patoloji ve Patolojik Anatomi Profesörü Philipp Schwartz da üniversitedeki görevini, evini barkını geride bırakarak Almanya'yı terk etti. Kayınpederi Prof. Dr.Tschulok'un yaşadığı Zürih'e geldi. Tschulok, Rusya'daki 1905 Devrimi'nden sonra Rusya'dan ayrılmak zorunda kalmış, Cenevre'ye gelerek yerleşmişti.

O günlerin çok zor şartlarında, Fransa'da, İsviçre'de, İngiltere'de, Amerika'da Yahudi göçmenlere, mülteci durumuna düşmüş Almanlara yardım örgütleri kuruluyordu.

Prof. Dr. Philipp Schwartz'ın önderliğinde, Zürih'te Alman bilim adamları için, paniğe engel olmak ve yeni iş sahaları bulabilmek amacıyla, bir dayanışma bürosu kuruldu.

Bu haber Almanya'da hemen duyuldu ve umut dolu başvurular başladı. Önceleri bütün işlerini küçük bir odada gerçekleştiren büro, kısa zamanda İsviçreli yardımseverler sayesinde yeterli bina ve paraya sahip oldu. Bu küçük organizasyon, daha sonra Yurtdışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Birliği adını aldı. Uzun yıllar "Yardım Birliği" kısaltılmış adıyla anıldı.

"Yardım Birliği" siyasi bir örgüt ya da bir siyasi partinin yan kuruluşu değildi. Bir yardım kuruluşu olarak bağımsızlığını korumayı kendine ilke edinmişti.

Umutlu bir haber: İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşu

29 Ekim 1923 tarihinde Ankara'da Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman Türkiye'de sadece medrese anlayışıyla öğretim yapan Darülfünun adlı bir İmparatorluk Üniversitesi vardı. Darülfünun 1900 yılında Almanya'nın desteği ile kurulmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde özgürce bilim yapılan batılı anlamda bir üniversite yoktu. 1923'ten sonra Darülfünun, Mustafa Kemal hareketine, Ankara Hükümeti'ne destek olmuyor, yapılan reformlara karşı çıkıyordu.

İnönü Hükümeti, Mustafa Kemal'in önerisi doğrultusunda 1931 yılında Türkiye'de üniversite reformu yapmak, özgür bilim yapılan bir üniversite kurmak için hazırlıklara başladı. Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, diplomatik kanallardan Avrupa'da bu işi yapabilecek uygun bir bilim adamı arıyordu. Sonunda Dr. Reşit Galip, diplomatik kanallardan Prof. Dr. Albert Malche hakkında bilgi aldı. Elde ettiği bilgilere göre Prof. Dr. Malche, Cenevre Üniversitesi'nde pedagoji profesörü idi. Orada rektörlük de yapmış ve batı pedagoji dünyasında kendini tanıtmıştı. Aynı zamanda sosyal demokrat bir politikacı olarak Cenevre Şehir Konseyi Üyesi idi.

Dr. Reşit Galip, önerisini Başbakan İsmet Bey'e ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e sundu. Önerisinin kabul görmesi üzerine, İstanbul Üniversitesi'nin yeniden düzenlenmesi konusunda yerinde bir rapor hazırlaması için Prof. Albert Malche'ye 1931 yılında ricada bulundu. Malche, 1932 başlarında Türkiye'ye geldi. 18 Ocak 1932'de Ankara'da Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ve Maarif Vekili Dr. Reşit Galip'le görüştü. Üniversite Reformu konusunda kararlı olduklarını gördü.

Prof. Albert Malche, kendisinden istenilen görevi kabul ederek hemen işe koyuldu. Fakülteleri, klinikleri ziyaret etti, laboratuvarları, seminerleri ve kütüphaneleri gördü, politikacılarla, profesörlerle, idari memurlarla ve öğrencilerle konuştu.

Darülfünun hakkındaki raporunu 29 Mayıs 1932'de İnönü Hükümeti'ne sundu. Raporda, Darülfünun'un kapatılıp, yeni bir üniversite kurulması öneriliyordu. Hükümet, Malche Raporu aynen kabul etti ve Prof. Dr.

Malche Üniversite Reformu konusunda Hükümetin Müşaviri olarak görevlendirildi.

Bu rapor doğrultusunda TBMM’de 31 Mayıs 1933 tarihinde Üniversite Reformu ile ilgili 252 Sayılı Kanun kabul edildi. Bu kanuna göre, Darülfünun 31 Temmuz 1933 günü tamamen kapatılacak, yerine 1 Ağustos 1933 günü İstanbul Üniversitesi açılacaktı.

İstanbul Üniversitesi açıldı, fakat öğretim kadrosu yoktu!

Kapatılan Darülfünun’dan çok az öğretim üyesi İstanbul Üniversitesi’nin kadrosuna alınmıştı. Bölüm başkanlığını üstlenecek ordinaryüs profesörler yoktu. Prof. Dr. Malche, Züriç’te kurulmuş olan Yurtdışı Alman Bilim Adamları Yardım Birliği’ni ve Kurucu Başkanı Prof. Dr. Schwartz’ı biliyordu.

İnönü Hükümeti’ne ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’e İstanbul Üniversitesi’nin eksik kadrolarının Hitler’in görevden atmış olduğu Alman bilim insanları arasından seçerek alınacak bilim insanlarıyla doldurulmasını önerdi. Bu öneri de kabul edildi.

Prof. Malche, Züriç’teki Prof. Dr. Schwartz’a İstanbul Üniversitesi’nin kurulduğunu, eksik ordinaryüs kadrolarının Yardım Birliği üyesi bilim insanlarıyla doldurulmak istendiğini bildirdi. Bu haber işsiz, yersiz yurtsuz Alman bilim insanları arasında büyük bir sevinçle karşılandı.

Prof.Dr. Schwartz Ankara Hükümeti’in daveti üzerine Ankara’ya gitti. 6 Temmuz 1933 günü sabahı, Ankara Garı’nda onu Prof. Malche karşıladı. Aynı gün öğleden sonra Maarif Vekili Dr. Reşit Galip’in başkanlığında yapılan toplantıda İstanbul Üniversitesi’ne alınacak 30 Ordinaryüs Profesör seçildi. Alman bilim insanlarının maaşları, özlük hakları konusunda anlaşma yapıldı. Her bilim insanı kendi bölümüne gerekli olan yardımcılarını, uzmanlarını getirebilecekti.

Bu anlaşmanın gizli bir maddesi de vardı. Bu gizli maddeye göre, İstanbul Üniversitesi’nde görev verilmiş olan her Alman bilim insanı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayılacak, Almanya’da hapiste ise, hapisten, toplama kampındaysa toplama kampından çıkarılarak Türkiye’nin koruması altında İstanbul’a getirilecekti.

İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşunda, 38'i ordinaryüs ve 4'ü profesör, toplam 42 Alman bilim insanına görev verilmişti. Daha sonra Ankara Üniversitesi'nde de Alman ve Avurturyalı bilim insanlarına görev verildi. 1933-1955 yılları arasında çoğunluğu Alman toplam 100 kadar bilim insanı İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde öğretim üyesi olarak çalışmıştır.

1933 sonrasında, Almanya'yı terk etmek zorunda kalmış; ordinaryüs, profesör, doçent, asistan, okutman, yardımcı bilimsel kadro olarak toplam 500-600 civarında Alman bilim insanı aileleriyle birlikte Türkiye'ye iltica etmişlerdi. Bunlardan 70 kadarı tıp fakültesinde, hastanelerde görev almıştı. Doktorlar, tıp fakültesi öğretim üyelerinden bir kısmı Ankara'da görevlendirilmişti. Ayrıca Ankara'da yeni kurulan Numune Hastanesi'nde çok sayıda Alman doktora görev verilmişti.

1933-1938 yıllarında Nazilerin görevden attığı çok sayıda Alman kültür insanı, sanatçı, tiyatrocu, orkestra yöneticisi, müzik öğretmeni, opera sanatçısı, felsefeci, sosyolog, araştırmacı, mimar, mühendis, iktisatçı da Ankara ve İstanbul'da görevlendirildi. Bu insanlar modern Türkiye'nin kurulmasında çok büyük katkıda bulundular.

Alman Özgürlük Birliği'nin kuruluşu

Türkiye'ye sığınan ya da davet edilen Almanların hem Türkiye'deki, hem de Almanya'daki siyasetle uğraşmaları yasaktı. Bu yasağa rağmen Türkiye'de yaşayan bazı Alman bilim ve kültür insanları, sanatçılar ülkelerindeki nazi diktatörlüğüne karşı gizli gizli mücadele ediyor, savaşın gidişatını, dünyanın durumunu, neyi nasıl yapacaklarını kendi aralarında ve diğer ülkelerde yaşayan arkadaşlarıyla tartışıyorlardı.

12 Ağustos 1943 tarihinde Ernst Reuter tarafından Alexander Rüstow, Gerhard Kessler, Curt Kosswig, Wilbrand ve Breusch ile birlikte Alman Özgürlük Birliği adlı gizli bir siyasi örgüt kuruldu. Örgütün esas amacı, Almanya'daki durumu ve Nazilerin iktidarı ele geçirmelerinden sonraki siyasi gelişmeleri araştırmak, tartışmak ve Nazi diktatörlüğünün yıkılmasından sonraki siyasi görevleri saptamak idi.

Reuter ve arkadaşları kanlı bir şekilde devam eden dünya savaşını Almanya'nın kaybedeceğini ve faşist nazi diktatörlüğünün yıkılacağını

hesaplıyor; yakılıp yıkılan ülkenin, özgür Almanya'nın yeniden nasıl kurulacağını düşünüyor, bunun planlarını yapıyorlardı. Bu konudaki görüşlerini uzun değerlendirmelerden sonra Was soll werden? Ne Olmalı? adlı ortak bir manifesto ile 1943 yılında açıkladılar.

İstanbul ve Ankara gizli ajanların, gizli servislerin cirit attıkları yerler haline gelmişti. Nazi polisinin eli kolu Türkiye'de de faaliyetliydi. Türkiye'ye sığınmış ya da görevli olarak Türk hükümeti tarafından çağırılarak sorumlu görevler verilen tüm Almanlar tek tek, aralıksız izleniyor, bazıları tehdit ediliyor, korkutuluyordu. Bu nedenle Alman Özgürlük Birliği çalışmalarını kesin gizlilik şartlarında sürdürüyordu.

Nazi rejimi, Türkiye'de kendisine taban yaratmak için yoğun bir çalışma içindeydi. Tarabya sırtında, Alman Konsolosluğu'nun geniş bahçesinde "Hitler Gençliği" denilen faşist bir eğitim kampı kurulmuştu. Ayrıca Almaya, Türkiye'de turancı, ırkçı örgütlenmeleri, yayınları, gazeteleri el altından parasal yönden destekliyordu.

Alman ajanları, Türkiye'de işbirlikçileriyle birlikte yoğun bir propaganda çalışması yapıyorlardı. Nazi partisinin Türkiye'deki faaliyetleri Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop talepleri doğrultusunda, büyükelçi von Papen tarafından örgütlenerek yürütülüyordu. 1941 yılında, von Papen tarafından milyonlarca Rayh Markı Türkiye'deki bazı basın kuruluşlarına, bazı gazetecilere, haber ajanslarına Almanya lehine haber yaymaları, Türkiye'de Almanya lehine kamuoyu yaratmaları için dağıtılmıştı.

Enterne Haymatlos Almanlar

Türkiye doğru bir strateji uygulayarak 2. Dünya Savaşı'na girmemişti. Ateş çemberinin ortasında yaşıyordu. Savaşın gidişatına göre siyasi kararlar alıyor ve uyguluyordu. Savaşın ilk yıllarında Hitler Almanya'sının savaşı kazanacağını hesabı yapıyordu. Almanya ile yapılan gizli bir anlaşmayla Türkiye Alman silah endüstrisinin ihtiyacı olan yıllık 70 bin ton kromu veriyordu. Fakat Kızılordu'nun Stalingrad'da Nazi ordularını esir almasından sonra savaşın gidişatı değişti. Türkiye Nazilerin yenileceğini görerek yeni kararlar aldı ve 5 Ağustos 1944 tarihinde Nazi Almanyası ile diplomatik ilişkileri kesti. 24 Şubat 1945 tarihinde Almanya'ya topyekun savaş ilan etti.

Almanya ile diplomatik ilişkileri kestikten sonra, o günlerde Türkiye'de yaşamakta olan 1400 kadar Alman vatandaşının bir hafta içinde Türkiye'yi

terk etmelerini istedi. Nazilerin uzantıları ve görevlileri olan 700 kadar Alman vatandaşı Türkiye'yi terk etti. Fakat 700 kadarı Almanya'ya dönmeyi kabul etmediler. Dönmeyenler derhal Naziler tarafından Alman Vatandaşlığından atıldılar. Türkiye bu insanlara "Haymatloz" adlı bir kimlik verdi. 24 Ağustos 1944 tarihinden itibaren Haymatloz Almanlardan 300 kadar Katolik Çorum'a, 200 kadar Protestan Yozgat'a ve 200 kadar Yahudi Kırşehir'e enterne edildiler. Hükümet, işine yarayacak profesörleri, doktorları enterne etmedi. Bu insanlar İstanbul ve Ankara'da görevlerine devam ettiler.

Enterne Haymatlos Almanların çalışmaları, şehir dışına çıkmaları yasaktı. Kızılay'ın deprem fonundan ayda kişi başına verilen 10 lira ile geçinmek zorunlardı. Siyasetle uğraşmaları, gazete okumaları, radyo dinlemeleri ve posta hizmetlerini kullanmaları yasaktı.

Bu çok zor şartlar bile Almanya'daki toplama kamplarındaki hayattan çok daha iyi ve güvenliydi. Enterne haymatlos Almanlar, Türkiye'ye teşekkür ediyor, minnetkar kalıyorlardı.

Enterne edilmekten kurtularak doktorluk yapan ya da başka işlerde çalışan Almanlar Prof. Dr. Ernst Reuter tarafından örgütlenmişlerdi. İstanbul'daki doktorlar kendi aralarında 1000 lira, Ankara'dakiler 600 lira yardım topluyor, bu paraları özel kuryelerle Çorum, Kırşehir ve Yozgat'taki Erterne Haymatlos arkadaşlarına ulaştırıyorlardı. Bu yardımlar enternelerin hayatta kalmalarında çok etkili oldu.

Geri dönüş

Naziler 8 Mayıs 1945 tarihinde ABD, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği'ne kayıtsız şartsız teslim oldular. Hitler Faşizmi 50 milyon insanın ölümüne neden olmuştu.

Almanya yeniden kurulacaktı. Türkiye'ye sığınmış olan Alman bilim, kültür, sanat insanlarından hemen hemen tamamı Almanya'ya geri döndüler ve Federal Almanya'nın kuruluşunda görev aldılar. Amerika ve Kanada'ya gidenlerin çoğunluğu Almanya'ya dönmedi.

Prof. Dr. Ernst Reuter, ilk geri dönenlerdendi. Berlin'e döner dönmez işin başına geçti. Berlin Belediye Başkanı oldu.

İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakülteleri'nin kuruluşunda görev almış olan Ordinaryüs Prof. Dr. Ernst Eduart Hirsch, Berlin'e döndü ve Hür Berlin Üniversitesi Kurucu Rektörü oldu.

Diğer profesörler de çeşitli Alman Üniversitelerinde rektör ya da öğretim üyesi oldular, üniversitelerin nazilerden temizlenmesinde görev aldılar.

Şükran Anıtı

1933-1945 döneminde Türkiye'ye sığınmış, üniversitelerde, akademik kuruluşlarda görev almış olan Alman bilim insanları, Almanya'ya döndükten sonra Türkiye'ye yardımcı olmaya çalıştılar, kendilerini vefa borcu içinde hissettiler. Federal Almanya Cumhurbaşkanı Richart von Weizsäcker, 1986 yılında Türkiye resmi bir davet yapacağı zaman, bir rapor sunarak "İstanbul Üniversitesi'nde bir Şükran Anıtı dikilmesini rica ettiler.

Weizsäcker bu isteği kabul etti. 1933-1945 döneminde, Alman bilim insanlarına çalışma imkânı verilmiş olan İstanbul Üniversitesi önünde, 29 Mayıs 1986 günü düzenlenen resmi bir törende Alman milleti adına, Türk milletine teşekkür etti ve bunu sonsuzlaştırmak için üstünde teşekkür yazısı bulunan taştan bir anıt dikildi.

Weizsäcker, konuşmasında şunları söyledi:

"Bilim vicdan sorunu olmaktan çıkıp ırkçı ve cani bir ideolojinin emrine sokulmaya zorlandığında, en iyi ve en doğru hocalarımız ülkemizi terk etmek zorunda kaldı, kendi ülkelerinde onlara sağlanmayan bilimsel çalışma özgürlüğünü başka bir yerde bulmak istiyorlardı. Devlet Başkanı Atatürk'ün öncülüğünde, Alman öğretim üyelerine, 1933-1945 yılları arasında kucak açan Türk Milleti ve onun akademik kuruluşlarına Almanya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olarak, Alman milleti adına teşekkür ederim."

Taştan anıtın üstündeki şükran plaketinde ise Türkçe ve Almanca olarak şunlar yazılıydı:

Devlet Başkanı Atatürk'ün öncülüğünde, Alman öğretim üyelerine, 1933-1945 yılları arasında kucak açan Türk Milletine ve onun akademik kuruluşlarına Alman milleti adına şükranlarımla.

Richart von Weizsäcker

Almanya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı

29 Mayıs 1986

In Dankbarkeit dem Türkischen Volk, das von 1933-1945 unter der Führung von Staatspräsident Atatürk, an seinen akademischen Institutionen Deutschen Hochschullehrern Zuflucht gewährte.

Im Namen des Deutschen Volkes

Richard von Weizsäcker

Präsident der Bundesrepublik Deutschland

29. Mai 1986

Bochum, 7.4.2017

*****

YURTDIŞINA GÖNDERİLENLER: TÜRK PROMETHELERİ (Kansu ŞARMAN'ın kitabından)

Değişik mesleklerden, değişik alanlardan birçok kişi 1925-1945 arasında Avrupa'ya gönderildi.

(Cahit Arf'in anılarından)

Maarif vekâletinin açtığı Avrupa imtihanlarına İzmir Sultanisi beni namzet gösterdi. İmtihanı kazandım ve bu şekilde babamın derdi de bitti. Ecole Normale'e girdim ve iki sene kaldım. 1932'de matematik eğitimimin okul devresini bitirerek yurda döndüğümde, o zaman Milli Eğitim Bakanlığı'nda yetkili bir görevde bulunan yaşlı bir dostumla ne yapacağımı görüşürken, kendisine gençliğin safdil idealizmi ile, bir Anadolu kasabasında matematik hocalığı dışında da ilgilenmek istediğimi, onlara mesela Karl Marx ve F. Nietzsche'yi okutacağımı, elimden geldiği ölçüde münakaşa edeceğimi söyledim. O zaman heyecanlı bir tarih öğretmeni olan dostum hayretle, matematik, Karl Marx ve F. Nietzsche arasındaki münasebetsizliğe işaret etti. Buna cevabım sadece şu oldu: 'Maksadım öğrencilerime şu veya bu görüşü telkin değil, 'hür' insanlar yetiştirmek.' Ben gelip Kastamonu Lisesi'nde öğretmenlik yapacağım dedim fakat beni Galatasaray Lisesi'ne gönderdiler. Oradan ayrılan bir Fransız öğretmenin yerine ben stajyer olarak onun yatığı işi yapacaktım. Fransız'ın maaşı 600, benim maaşım ise 60 lira idi. Ben de, bir sene bende etkili olan idealizm ile hocalık yaptım bu şekilde.

(Şahap Kocatopçu'nun anılarından)

Ben üçüncü sınıfı bitirmek üzereyken 4 Mayıs'ta Almanlar Belçika'ya hücum ettiler. O gece bombardımanla uyandık. Ve bir panik içinde kaldık ne yapacağız

diye. En doğrusu buradan kaçalım dedik; Fransa'ya da yakın, fakat pasaportlarımız geçersiz bir vaziyetteydi. Brüksel'e gittik trenle, pasaportlarımızı almak için fakat Brüksel'de sınır tamamen kapanmıştı zaten, eski pasaportlarımızla tekrar geri dönmeye başladık. Yolun yarısında da trenler bombalandı, yol kapandı. Yürüyerek evvela Mons'a geldik, ondan sonra birkaç arkadaşı, Fransa'ya doğru yürümeye başladık. O yol insan seli halinde... Belçika bombardıman edildi, yüzlerce insanın ölüsünün önünden geçtik. Sonunda da Almanlar çevirme hareketi yapmışlar, karşıdan gelmeye başladılar, oradan sonra biz tekrar geri döndük. İki ay Belçika'da parasız olarak oturduk, süründük. Orada muhacirlere verilen yemekler vardı, onlarla yaşadık.

Altı senedir devlet beni okutuyor ve bekliyor

(Nüzhet Gökdoğan'ın anılarından)

O sırada Nüzhet Hanım gibi matematik okuyanlara Milli Eğitim'den astronomi eğitimi almak isteyip istemediği soruluyordu. Nüzhet Gökdoğan da astronomi okumaya karar verdi. Çünkü hem matematiği, hem de fiziği seviyordu. Astronomi iki bilim dalını birleştiren bir daldı. Başarılı bir öğrenci olduğu için astronomiye geçiş isteği hemen kabul edildi. Fakülteye girdi ve iki yıl matematik lisansı yaptı. Altıncı yılın sonunda Lyon'da yeterince fizik okumadığını düşündüğünden bu durumunu Milli Eğitim Bakanlığı'na yazdı ve Paris'e gitmesine karar verildi. Nüzhet Hanım'ın Paris'te geçirdiği 1932 yılı çok zorluydu. Rasathanede gece rasat yapıyor, gündüz üniversiteye gidiyordu. Ancak yıl sonundaki sınavda yine başarılı oldu. Bu başarısı yüzünden Nüzhet Hanım'a Fransa'da kalması önerildiyse de kabul etmedi. Nüzhet Hanım teklifi reddetmesinin gerekçesini şöyle açıklıyordu: 'Biz Atatürk gençliğiydik. Bizim bu millete yapacak hizmetimiz olduğunu biliyorduk. O hizmet için gittik biz. Fransızlara şunu söyledim: 'Ben altı senedir buradayım. Altı senedir devlet beni okutuyor ve bekliyor. Siz altı senelik saati geri alabilir misiniz?'

AVRUPA'YA KİMLER GÖNDERİLMİŞTİ

Afet İnan, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Remziye Hisar, Ahmet Adnan Saygun, Mahmut Cûda, Enver Ziya Karal, Sabahattin Eyuboğlu, Samet Ağaoğlu, Ekrem Akurgal, Nüzhet Gökdoğan, Ali Rıza Berkem, Cahit Sıtkı Tarancı, Şeref Akdik, Sabahattin Ali, Sedat Alp, Necil Kâzım Akses, Osman Cevdet Çubukçu, Cahit Arf, İhsan Ketin, Mustafa İnan, Jale İnan, Besim Darkot, Kâzım Çeçen, Sabri Esat Siyavuşgil, Şahap Kocatopçu, Mustafa Nusret Kürkçüoğlu, Macit Görkberk, Nüvit Arıcan, Oktay Aslanapa, Kâmile Şevki Mutlu, Mahir Canova, Zühtü Müridoğlu, Adnan Şener, Tarık Emiroğlu, Sedat Ersoy, Seyfettin Saracoğlu, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Bedrettin Sarp, Turan Kural, Sait Akpınar.

1660 kuruluşlu Kraliyet Akademisinin Mottosu- Nullius in verba. Nakli ilimleri Kabul etmiyorlar.

Benzer şekilde Atatürk (1924): " Dünyada herşey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir, ilim ve fen haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir, yalnız ilim ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekamülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip eylemek şarttır. Şu kadar bin sene sonra bugün aynen tatbiki kalkışmak elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir".

Kaynakların bazıları:

Ernst E. Hirsch, Dünya üniversiteleri ve Türkiye'de üniversitelerin gelişmesi, (iki Cilt, Ankara 1998 yeni baskı)

Ernst E. Hirsch, Anılarım: Kayzer dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi

Ernst Egli, [Genç Türkiye inşa edilirken \(1927-1940, 1953-1955\): Atatürk'ün mimarının anıları](#)

[Kansu Şarman. Türk Promethe'ler : Cumhuriyet'in öğrencileri Avrupa'da, 1925-1945 ...](#)

,